

lering, men både restanceforhold som spørgsmålet om udskiftningens finansiering kunne få beslutningen til at trække ud. Prisen for en udskiftning i Midtjylland lå på ca. 250 rdl. pr. td. htk.

Undersøgelsens force ligger i dens afgrænsning. Vi får en meget solid viden om bøndernes økonomiske situation, især belyst gennem deres restanceforhold, og sikkert et godt korrektiv til forsiddelsesbegrebet som det eneste mål for fæstebondens vilkår. Også landgilden undersøges. Mens denne var uændret gennem hele perioden, reguleredes indfæstninger og hoveriafløsningssummer i opadgående retning. Også en række praktiske forhold omkring selve udskiftningsarbejdet, set fra landinspektørens side, belyses grundigt.

Når forfatteren derimod vil dokumentere sin tese om, at udskiftningen ikke i nævneværdig grad påvirkedes af forordningerne af 1781 og 1792, men derimod i langt højere grad af de økonomiske konjunkturer, står undersøgelsen noget svagere. Ikke fordi forfatterens påstande nødvendigvis er forkerte, men det statistiske grundlag er unægteligt svagt, når det blot drejer sig om 9 godser og 37 landsbyer. Specielt diskussionen af 1792-forordningen er diskutabel. Når 75% af gårdene var udskiftet forinden, eller blev det af andre grunde, og kun 9 udskiftninger muligvis kan tilskrives forordningen, er det nok klogt at tilslutte sig forfatterens afsluttende bemærkning: at undersøgelsen af Middelsom herred kun har gyldighed for området. Dog må det tilføjes, at udskiftningsforløbet falder ganske godt sammen med uskiftningen i andre dele af landet, hvilket kan indicere, at det nok så meget var økonomien som lovgivningen, der fik indflydelse på udskiftningens forløb. Men beviset herfor har vi stadig tilgode.

Torben Hansgaard

JULIUS SCHOVELIN: Strejkerne i Danmark 1862-1881. Udgivet med indledning og kommentar af Jens Engberg. Århus, Erhvervsarkivet/Universitetsforlaget, 1985. 240 s. 138,75 kr.

I 1882-83 besvarede den nybagte cand.polit. Julius Schovelin Københavns Universitets statsvidenskabelige prisopgave, hvis tekst lød: »Til Belysning af de Momenter, der bestemmer Arbejdslønnens Højde, ønskes en samlet Fremstilling af de Arbejdsnedlæggelser (strikes), der have fundet Sted her i Landet i de sidste 20 Aar, deres umiddelbare Resultater og videre Virkninger«. Besvarelsen blev belønnet med guldmedalje, men aldrig trykt. Den er i manuskript blevet flittigt brugt ved undersøgelser af den tidlige arbejderbevægelses historie og arbejdslønnens udvikling.

Manuskriptet udgives nu godt 100 år efter af Erhvervsarkivet. Det er en nyttig udgivelse. Schovelins fremstilling rummer adskilligt af fortsat interesse for dem, der arbejder med socialhistorie og arbejderbevægelsen. Han diskuterer og ræsonnerer løbende om strejkers nytte og resultater og er overvejende positiv i sin vurdering. Tætheden i tid til begivenhederne gav Schovelin mulighed for ved siden af grundige kildestudier at interviewe nogle af periodens aktører. Det giver fremstillingen en friskhed og informationsværdi, som holder også efter senere studier i samme temaer. Vi kan i dag glæde os over, at Schovelin kun i begrænset omfang honorerede opgavens økonomisk-teoretiske krav, hvilket han blev kritise-

ret for, og i stedet koncentrerede sig om analysen af strejkers årsager, forløb og resultater.

Jens Engberg har skrevet en kort og kyndig indledning, hvor han placerer Schovelin som den utroligt flittige dagbladsskribent og økonomisk historiske forfatter han senere blev. Politisk udviklede han sig fra radikalt medlem af Studentersamfundet til stærkt nationalt sindet medlem af Rigsdagen for Højre. Det er prissværdigt, at dette hans måske vægtigste værk nu udgives.

Niels Finn Christiansen

ERIK GAMBY: Edgar Bauer. Junghegelianer, Publizist und Polizeiagent. Mit Bibliographie der E. Bauer-Texte und Dokumentenanhang. Schriften aus dem Karl-Marx-Haus Nr. 32. Trier, Karl-Marx-Haus, 1985. 102 s. III. DM 12.

For henved ti år siden fremdrog Troels Dahlerup (i Peter Kr. Iversen, Knud Prange og Sigurd Rambusch: Festskrift til Johan Hvidtfeldt, 1978, s. 65ff.) et antal agentrapporter (i afskrift eller ekstraktafskrift), som i årene 1852-61 var leveret fra London af den tyske publicist Edgar Bauer til daværende politidirektør i København og de moderne danske efterretningstjenesters fader, Cosmus Bræstrup, og som lå i dennes privatarkiv i Rigsarkivet. Øjensynligt er det Erik Gambys fortjeneste at have opdaget, at Bauers rapporter i original og i langt større antal befinder sig i tidligere direktør i det danske udenrigsministerium, P. Vedels privatarkiv, ligeledes i Rigsarkivet. Formedelst det værdifulde lys, de siges at kaste over ikke bare revolutionære emigrantkredse i England (indbefattet Marx og Engels), men hele den tidlige arbejderbevægelse og de politisk-demokratiske strømninger ved det 19. årh.s midte, planlægges rapporterne nu udgivet under Gambys ledelse af det socialdemokratiske Karl-Marx-Haus i Trier.

Den foreliggende levnedsskildring, der også rummer en Bauerbibliografi og en kommenteret smagsprøve på agentrapporterne, betegnes af forfatteren beskedent som en biografisk skitse og en »første indledning« til den påtænkte udgivelse. Uden at være kunst og med størst interesse for Bauers litterære virksomhed er Gambys bog imidlertid en omfattende og veldokumenteret beretning om et særpræget menneske, der også i andre egenskaber end rapportør havde en interessant berøring med den danske statsmagt. Udover den trykte litteratur (over hvilken der savnes en fortegnelse) har Gamby anvendt arkivalier fra flere lande. At han ikke har kunnet benytte materiale vedrørende Bauer, som befinder sig i Institut for Marxisme-Leninisme i Moskva, er ikke hans fejl. Derimod siger en stærk fornemmelse (men heller ikke mere) mig, at yderligere forskning i danske regeringsarkiver (jvfr. s. 39) ville have lønnet sig.

Poul Jensen

HELGE LARSEN: Fra liberalisme til radikalisme. Københavns liberale Vælgerforening 1883-1908. Odense Universitetsforlag, 1985. 165 s. 146,60 kr.

Bogen skildrer den forening, der samlede 3-4-5000 demokratisk, men ikke socialistisk sindede vælgere i de tiår, da byen for første gang deltes og mobiliserede